

Ἡ παραθαλάσσιος πόλις Κρότων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, κειμένη εἰς τὸ νότιον ἄκρον τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος, ἀπωκίσθη κατὰ τὸ ἔτος 710 π.Χ. ὑπὸ Σπαρτιατῶν καὶ Ἀχαιῶν. Ἡ τοποθεσία, ὅπου εἶχε κτισθῆ, ἦτο ὑγιεινότητι, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲ εἶχε καταστῆ περίφημος διὰ τὴν ὑγείαν τῶν πολιτῶν καὶ τὴν αὐστηρότητα τῶν ἠθῶν των. Κατὰ τὴν διασωθεῖσαν παροιμίαν, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἤθελον νὰ τονίσουν τὴν ἄκραν ὑγείαν τῶν κατοίκων καὶ τὴν ὑγιεινὴν τοποθεσίαν μιᾶς πόλεως, ἔλεγον: ὁ τόπος αὐτός « εἶναι Κρότωνος ὑγιέστερος ». Ἡ ὑγεία τῶν πολιτῶν, ἡ αὐστηρότης τῶν ἠθῶν, ἡ καλὴ ἐφαρμογὴ τῶν νόμων, ἡ οἰκονομικὴ ἀνθηρότης συνέτειναν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς φήμης ὅτι ὁ Κρότων ἦτο ἡ καλυτέρα ἑλληνικὴ πόλις. Αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις εἶναι μάταιαι, εἶναι τίποτε, συγκρινόμεναι μὲ τὸν Κρότωνα. « Μάταια τᾶλλα πρὸς Κρότωνα τᾶστεα », λέγει κάποιος σχολιαστῆς τοῦ Θεοκρίτου. Περίφημος εἶχε καταστῆ ἡ πόλις αὕτη διὰ τὴν θεραπείαν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς γυμναστικῆς καὶ τοῦ ἀθλητισμοῦ. Ὁ τελευταῖος τῶν Κροτωνιατῶν εἶναι πρῶτος συγκρινόμενος πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. « Κροτωνιατῶν ἔσχατος τῶν ἄλλων Ἑλλήνων πρῶτος », λέγει ἄλλη παροιμία.

Διὰ τὸ περίλαμπρον ὄνομα τῆς πόλεως συνέτειναν σπουδαίως οἱ διαπρεπεῖς ἱατροὶ αὐτῆς, οἱ ὅποιοι ἐθεωροῦντο οἱ ἀριστοὶ τῶν Ἑλλήνων ἱατρῶν ἐπὶ τριακόσια περίπου ἔτη (700 - 400 π.Χ.), μέχρι τῆς ἐμφάνισεως τοῦ Ἰπποκράτους. Ὅταν ἤθελον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες νὰ τονίσουν τὴν ἀξίαν ἱατρῶν ἔλεγον: « εἶναι Κροτωνιάται ἱατροί ». (Γερμανικὸν λεξικὸν ἀρχαίων ἑλληνικῶν κυρίων ὀνομάτων W. Pape, 3η ἐκδ. 1884, Vieweg κ. Sohn, Braunschweig). Ἐρμηνεύεται λοιπόν, διατί ὁ Πυθαγόρας ἐξέλεξεν ὡς πόλιν ἰδρύσεως τῆς Σχολῆς του τὸν Κρότωνα.

Διάσημος ἱατρὸς ἀναφέρεται ὁ Δημοκίδης ὁ Κροτωνιάτης, ὁ ὅποιος ἐκαλεῖτο ὡς θεράπων ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ξένων ἡγεμόνων, ὡς μνημονεύει ὁ Ἡρόδοτος (III, 125). Ὀλίγον νεώτερος τούτου εἶναι ὁ Ἀλκμαίων, ὁ ὅποιος ἐγεννήθη εἰς τὸν Κρότωνα ἐκ πατρὸς ὀνόματι Περίθου περὶ τὸ 530 π.Χ. Ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀλκμαίωνος ὑπολογίζεται ἐπὶ τῇ βάσει πληροφορίας τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι ὁ Ἀλκμαίων ἦτο νέος, ὅταν ὁ Πυθαγόρας (γενν. περὶ τὸ 580 π.Χ.) ἦτο γέρον (Μ. τ. Φυσ. 986 α 22).

‘Ο Ἀλκμαίων ὡς φιλόσοφος καὶ ἰατρός.

‘Η ἀθανασία τῆς ψυχῆς

Κατὰ τὸν Διογένη τὸν Λαέρτιον, ὁ Ἀλκμαίων ἦτο ἰατρός καὶ φιλόσοφος, διατελέσας μαθητῆς τοῦ Πυθαγόρου, ὁ Ἀριστοτέλης ὁμοίως δὲν τὸν κατατάσσει ὡς Πυθαγόρειον, λέγων, ὅτι αἱ φιλοσοφικαὶ δοξασταὶ τοῦ Ἀλκμαίωνος προσομοιάζουν πρὸς τὰς τῶν Πυθαγορείων καὶ ὅτι ἢ οὗτος τὰς παρέλαβε παρ’ ἐκείνων ἢ ἐκεῖνοι τὰς παρέλαβον παρ’ αὐτοῦ. Οἱ Πυθαγόρειοι ἰσχυρίζονται ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων εἶναι δέκα, αἱ κατὰ συστοιχίαν λεγόμεναι : πέρασ καὶ ἄπειρον, περιττὸν καὶ ἄρτιον, ἕν καὶ πλῆθος, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν, ἄρρεν καὶ θῆλυ, ἡρεμοῦν καὶ κινούμενον, εὐθὺ καὶ καμπύλον, φῶσ καὶ σκότος, ἀγαθὸν καὶ κακόν, τετράγωνον καὶ ἑτερόμηκες (δηλαδὴ ὀρθογώνιον μὲ ἀνίσους πλευράς).

Ἐκτὸς τούτων ὁ Ἀλκμαίων ὑποστηρίζει ὅτι δύο εἶναι τὰ πολλὰ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἀναφερόμενος εἰς τὰς ἐναντιότητες (τὰς ἀντιθέσεις), ὅχι ὁμοίως ὠρισμένας, ὅπως τὰς καθορίζουν οἱ Πυθαγόρειοι, ἀλλὰ τὰς τυχούσας, ὅπως εἶναι παραδείγματος χάριν αἱ ἐναντιότητες, λευκὸν - μέλαν, γλυκὺ - πικρὸν, ἀγαθὸν - κακόν, μέγα - μικρόν. Οἱ Πυθαγόρειοι λοιπὸν καὶ ὁ Ἀλκμαίων ἰσχυρίζονται, προσθέτει ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι τὰ ἐναντία εἶναι ἀρχαὶ καὶ στοιχεῖα τῶν ὄντων. Ὅπως ὁ Θαλῆς, ὁ Διογένης ὁ Ἀπολλωνιάτης καὶ ὁ Ἡράκλειτος, οὕτω πῶς καὶ ὁ Ἀλκμαίων ἐπρέσβευεν ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος, ἐπειδὴ ὁμοιάζει πρὸς τὰ ἀθάνατα πράγματα· ἡ ιδιότης δὲ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι αὕτη πάντα κινεῖται· διότι ὅλα τὰ θεῖα κινουῦνται συνεχῶς ἐπ’ ἄπειρον, ὅπως κινεῖται ἡ σελήνη, ὁ ἥλιος, οἱ ἀστέρες καὶ ὅλος ὁ οὐρανός (Ἀριστοτέλους Περὶ ψυχῆς 405 α 29).

Τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη πληροφορίαν διὰ τὴν δοξασταὶ τοῦ Ἀλκμαίωνος περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς παρέχουν καὶ ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ ὁ ἐξ Ἀντιοχείας Ἕλληνας, συγγραφεὺς γνωμῶν τῶν προσωκρατικῶν φιλοσόφων, Ἀέτιος. Κατὰ τὸν Κλήμεντα, ὁ Ἀλκμαίων ὁ Κροτωνιάτης ἐπρέσβευεν ὅτι οἱ ἀστέρες εἶναι θεοί, ἐπειδὴ ἦσαν ἐμψυχοί. (Ἀλκμαίων ὁ Κροτωνιάτης θεοὺς ᾤετο τοὺς ἀστέρας εἶναι ἐμψύχους ὄντας). (Προτρεπτικὸς πρὸς τοὺς Ἕλληνας 66). Κατὰ δὲ τὸν Ἀέτιον, ὁ Ἀλκμαίων ἔλεγεν ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἐκ φύσεως αὐτοκίνητος, ἔχει αἰωνίαν κίνησιν καὶ διὰ τοῦτο εἶναι παρεμφερῆς πρὸς τὰ θεῖα πράγματα. (Ἀλκμαίων τὴν ψυχὴν φύσιν αὐτοκίνητον κατ’ αἰδιον κίνησιν καὶ διὰ τοῦτο ἀθάνατον αὐτὴν καὶ προσεμφερῆ τοῖς θεοῖς ὑπολαμβάνει). (Δοξογ. 386).

Ὁ Πλάτων φαίνεται ὅτι ἔχει ἐπηρεασθῆ ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ Ἀλκμαίωνος ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος, διότι εἶναι ἀεικίνητος. Εἰς τὸν διάλογον αὐτοῦ Φαῖδρος (245 c) γράφει τὰ ἐξῆς : « Ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος. τὸ γὰρ ἀει-

κίνητον ἀθάνατον· τὸ δ' ἄλλο κινουῦν καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἔχον κινήσεως, παῦλαν ἔχει ζωῆς ». (Κάθε ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος. Διότι τὸ ἀεικίνητον εἶναι ἀθάνατον· ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον κινεῖ ἄλλο πρᾶγμα, καὶ αὐτὸ κινεῖται ὑπὸ ἄλλου, ἐπειδὴ ἔχει παῦλαν κινήσεως, ἔχει καὶ παῦλαν ζωῆς).

Σπουδαιόταται ψυχολογικαὶ καὶ φυσιολογικαὶ ἔρευναι. Ὁ ἐγκέφαλος ἕδρα τῶν αἰσθήσεων

Ὁ Ἀλκιμαῖων ἔγινε διάσημος διὰ τὰς ψυχολογικὰς καὶ φυσιολογικὰς τοῦ ἔρευνας. Εἶναι ὁ πρῶτος ὅστις, τὰς ψυχολογικὰς ιδιότητες τοῦ ἀνθρώπου τὰς ἐθεώρησεν ὡς ψυχολογικὰς ιδιότητες τῶν ζώων καὶ διὰ παρατηρήσεων συναφῶν συνήγαγε συμπεράσματα περὶ τῆς ἠθικῆς διαβιώσεως τῶν ἀνθρώπων. Κατὰ τὸν συγγραφέα Ἰσίδωρον, ὁ Αἰσωπος ἐνεπνεύσθη διὰ τὴν συγγραφὴν τῶν μύθων τοῦ ἀπὸ ψυχολογικὰς ἐπὶ ζώων θεωρήσεις τοῦ Ἀλκιμαῖωνος. Τὸ καταπληκτικὸν διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀλκιμαῖωνος ὡς ἱατροῦ ἔρευνητοῦ εἶναι ἡ ὑπ' αὐτοῦ διενέργεια πειραμάτων ἐπὶ ζώντων ζώων (Vivisektion), ὡς πληροφορούμεθα παρὰ τοῦ Λατίνου συγγραφέως Χαλκιδίου, ὅστις μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν καὶ ἐσχολίασε τὸν διάλογον τοῦ Πλάτωνος Τίμαιος.

Εἰς τὰ σχόλιά του ὁ Χαλκίδιος γράφει τὰ ἀκόλουθα· «Ὡς ἐκ τούτου πρέπει νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν φύσιν τοῦ ὀφθαλμοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν πολλοὶ ἄλλοι, ἰδιαίτερος ὅμως ὁ Ἀλκιμαῖων ὁ Κροτωνιάτης, εἰς διδοκιμασμένους φυσιολόγους ἔρευνητῆς, ὁ ὁποῖος ἐτόλμησε νὰ ἐνεργήσῃ ἀνατομικὴν ἔρευναν (σημ. ἐπὶ ζώντων ζώων), καὶ ὁ Καλλισθένης, ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Ἱεροφίλου (μεγάλου Ἀλεξανδρινοῦ ἱατροῦ, ἔρευνητοῦ τοῦ ἐγκεφάλου), ἔκαμαν πολλὰς περιφήμους ἀνακαλύψεις : ὑπάρχουν δύο δρόμοι (ὀπτικά νεῦρα), οἱ ὁποῖοι ἀναχωροῦν ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλον, ὅπου εἶναι ἐρριζωμένη ἡ μεγίστη καὶ ἀποφασιστικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς, καὶ ὁδηγοῦν πρὸς τὰς κοιλότητας τῶν ὀφθαλμῶν, οἱ ὁποῖοι περιέχουν ἐν φυσικὸν πνεῦμα.

Ἐν ᾧ οἱ δρόμοι αὐτοὶ ἀναχωροῦν ἀπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ῥίζαν καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ μετώπου ἐπὶ διάστημά τι εἶναι ἠνωμένοι, φθάνουν, ἀφοῦ προηγουμένως διχάζονται, εἰς τὰς κοιλότητας τῶν ὀφθαλμῶν, ὅπου ἐκτείνονται καθέτως πρὸς τὰ φρύδια· ἐκεῖ κάμπτονται, ἐν ᾧ ὁ κόλπος τῶν χιτώνων παραλαμβάνει τὴν φυσικὴν ὑγρασίαν, καὶ γεμίζουσι σφαιρικὰς κοιλότητας, αἱ ὁποῖαι προστατεύονται διὰ τῶν βλεφάρων· ὡς ἐκ τούτου ὀνομάζονται αὗται κυκλικαί. Ὅτι ὅμως οἱ δρόμοι (τὰ ὀπτικά νεῦρα) πηγάζουσι ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πηγῆς, ἀπεδείχθη σαφέστατα διὰ τῆς τομῆς· ἐξ αὐτῆς ἀπεδείχθη ἐπίσης, ὅτι καὶ οἱ δύο ὀφθαλμοὶ κινουῦνται συγχρόνως καὶ ὄχι χωριστά. (σημ.

Ἐκ τῆς φράσεως αὐτῆς συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ πειράματα ἔγιναν διὰ τομῆς εἰς ζῶντα ζῷα). Παρατηρήθη ἀκόμη ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλοὺς χιτῶνας διαφόρου ἀντοχῆς ».

Ὁ Ἀλκμαίων ἐκ τῶν φυσιολογικῶν του πειραμάτων εἶχε συναγάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι ὅλαι αἰ λειτουργίαι τῶν αἰσθήσεων ἔχουν τὴν πηγὴν των εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ὡς πληροφοροῦμεθα παρὰ τοῦ Θεοφράστου, ὅστις λέγει ὅτι, κατὰ τὸν Ἀλκμαίωνα, ὅλαι αἰ αἰσθήσεις ἐξαρτῶνται πως ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλον (ἀπάσας τὰς αἰσθήσεις συνηρητῆσθαι πως πρὸς τὸν ἐγκέφαλον) (Περὶ αἰσθήσεων 25).

Ἀλλὰ καὶ ὁ Σωκράτης εἰς τὸν Φαῖδωνα τοῦ Πλάτωνος (96 AB) ὑπαινίσσεται τὴν θεωρίαν τοῦ Ἀλκμαίωνος, ὅτι ἡ ἔδρα τῶν αἰσθήσεων εἶναι ὁ ἐγκέφαλος, λέγων τὰ ἐξῆς : "Ὅταν ἤμουν νέος ἐπεθύμησα πάρα πολὺ τὴν σοφίαν αὐτήν, τὴν ὁποίαν καλοῦν ἱστορίαν τῆς φύσεως... κάμνων πρῶτον τὰς ἐξῆς σκέψεις... Τὸ αἷμα ἄραγε εἶναι ἐκεῖνο διὰ τοῦ ὁποίου σκεπτόμεθα (κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλῆ) ἢ ὁ ἀήρ (κατὰ τὸν Ἀναξιμένη καὶ τὸν Διογένη τὸν Ἀπολλωνιάτην) ἢ τὸ πῦρ (ἢ ἐνέργεια, καθ' Ἡρακλείτον) ; ἢ τίποτε μὲν ἐξ αὐτῶν, ὁ ἐγκέφαλος δὲ εἶναι ὁ παρέχων τὰς αἰσθήσεις τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ὀράσεως καὶ τῆς ὀσφρήσεως ; »

(Σωκρ. νέος ὢν θαυμαστῶς ὡς ἐπεθύμησα ταύτης τῆς σοφίας ἦν δὴ καλοῦσι περὶ φύσεως ἱστορίαν... σκοπῶν πρῶτον τὰ τοιάδε... πότερον τὸ αἷμά ἐστιν ᾧ φρονοῦμεν, ἢ ὁ ἀήρ ἢ τὸ πῦρ ; ἢ τούτων μὲν οὐδέν, ὁ δ' ἐγκέφαλός ἐστιν ὁ τὰς αἰσθήσεις παρέχων τοῦ ἀκούειν καὶ ὄραν καὶ ὀσφραίνεσθαι ;)

Ὁ Ἀλκμαίων λέγει (κατὰ τὸν Θεόφραστον), ὅτι ἡ ὑγεία τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου διατηρεῖται χάρις εἰς τὴν ἰσονομίαν (ἴσην κατανομήν) τῶν δυνάμεων, ὑγροῦ, ξηροῦ, ψυχροῦ, θερμοῦ, πικροῦ, γλυκέος καὶ τῶν ἄλλων, ἢ ἐπικράτησις δὲ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν φέρει τὴν νόσον. Ὁ ἀνθρώπος, ἰσχυρίζεται ὁ Ἀλκμαίων (κατὰ τὸν Ἀέτιον), διαφέρει ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῷα καθ' ὅτι μόνον αὐτὸς σκέπτεται, ἐν ᾧ τὰ ἄλλα ζῷα αἰσθάνονται μὲν, ἀλλὰ δὲν σκέπτονται. (Ἀλκμαίων τῆς μὲν ὑγείας εἶναι συνεκτικὴν τὴν ἰσονομίαν τῶν δυνάμεων, ὑγροῦ, ξηροῦ, ψυχροῦ, θερμοῦ, πικροῦ, γλυκέος καὶ τῶν λοιπῶν, τὴν δ' ἐν αὐτοῖς μοναρχίαν νόσου ποιητικὴν. * Ἀνθρωπον γάρ φησι τῶν ἄλλων διαφέρειν ὅτι μόνον ξυνίησι, τὰ δ' ἄλλα αἰσθάνεται μὲν, οὐ ξυνίησι δὲ) (ἀπόσπ. 4, 1α).

Αἱ διὰ πειραμάτων ἐπὶ ὀργανισμῶν φυσιολογικαὶ ἔρευναι τοῦ Ἀλκμαίωνος ἀποτελοῦν μεγάλον σταθμὸν διὰ τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην, ἢ ὁποῖα ἔκτοτε ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον τῆς πειραματικῆς ἐρεῦνης διὰ τὴν ἀνακάλυψιν καὶ θεραπείαν τῶν ἀσθενειῶν. Ἐὰν δὲ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Πυθαγόρας διὰ σειρᾶς εὐφυεστάτων πειραμάτων ἀνεκάλυψε τοὺς νόμους κατασκευῆς τῆς μου-

σικῆς κλίμακος, ὅτι ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀρχιμήδης εἶχον κατασκευάσει πλανητάρια πρὸς ἐνδειξίν τῶν κινήσεων τῶν ἄστρον, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἀπέδειξε διὰ πειράματος (ζυγίσεως) ὅτι ὁ ἀήρ ἔχει βάρος, προσέτι δὲ ὅτι ὁ Ἀρχιμήδης, ὁ Κτησίβιος, ὁ Φίλων, ὁ Ἡρων, ὁ Πτολεμαῖος κλπ. διὰ πειραμάτων εἶχον ἀνακαλύψει πολλοὺς φυσικοὺς νόμους, τὸ λεγόμενον ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἔκαμον πειράματα διὰ τὴν ἀνακάλυψιν φυσικῶν νόμων δὲν εὐσταθεῖ.

Ἡ θρησκευτικότης τοῦ Ἀλκμαίωνος

Ὁ Ἀλκμαίων εἶχε γράψει πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον Περὶ φύσεως. Ἐξ αὐτῆς ἐσώθησαν ὀλίγοι μόνον στίχοι μνημονευόμενοι εἰς πραγματείας μεταγενεστέρων συγγραφέων. Εἰς αὐτοὺς περιλαμβάνεται ἡ ῥῆσις ὅτι μόνον οἱ θεοὶ γνωρίζουν τὰ περὶ τῶν ἀφανῶν καὶ τῶν θνητῶν καὶ ὅτι εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἔχει ἐπιτραπῆ παρὰ τῶν θεῶν μόνον ἡ ἀνακάλυψις φυσικῶν νόμων κατόπιν ἐρεύνης κλπ. (Περὶ τῶν ἀφανέων, περὶ τῶν θνητῶν σαφήνειαν μὲν θεοὶ ἔχοντι, ὡς δὲ ἀνθρώποις τεκμαίρεσθαι καὶ τὰ ἐξῆς).

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ἡ πληροφορία τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶπεν ὁ Ἀλκμαίων « εἶναι εὐκολώτερον νὰ προφυλάσσεται κανεὶς ἀπὸ ἑνα ἐχθρὸν παρὰ ἀπὸ ἑνα φίλον », ὁ Σοφοκλῆς τὸ διετύπωσεν εἰς τὴν Ἀντιγόνην « διότι ποιά ζημιὰ εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ ἑνα φίλον κακόν ; » (Ἀλκμαίωνος γὰρ τοῦ Κροτωνιάτου λέγοντος « ἐχθρὸν ἄνδρα ῥᾶον φυλάξασθαι ἢ φίλον » ὁ μὲν Σοφοκλῆς ἐποίησεν ἐν τῇ Ἀντιγόνη (652) « τί γὰρ γένοιτ' ἂν ἔλκος μείζον ἢ φίλος κακός ; »).

Βιογραφικαὶ πληροφορίες περὶ τοῦ Φιλόλαου δὲν διεσώθησαν. Μεταγενέστεροι συγγραφεῖς ἀναφέρουν ὅτι ἦτο νέος, ὅτε ἐγένετο ἡ ἐπιβουλή κατὰ τῶν συνεδριαζόντων Πυθαγορείων ὑπὸ τοῦ Κύλωνος, ἡ ὁποία ὑπολογίζεται ὅτι ἐγένετο περὶ τὸ ἔτος 450 π.Χ. Κατὰ τὸν Θέωνα τὸν Σμυρναῖον, ὁ Φιλόλαος παραδέχεται ὅτι τὸ σφαιρικὸν σύμπαν ἀποτελεῖται ἐκτὸς τῶν τεσσάρων στοιχείων, τὰ ὁποῖα πρεσβεύει ὁ Ἐμπεδοκλῆς (πῦρ, ἀήρ, ὕδωρ, γῆ), καὶ ἐξ ἑνὸς πέμπτου στοιχείου. Ἐκ τῆς πληροφορίας αὐτῆς συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Φιλόλαος εἶναι ὀλίγον νεώτερος τοῦ Ἐμπεδοκλέους (γεννηθέντος περὶ τὸ 480 π.Χ.) καὶ σύγχρονος τοῦ Σωκράτους (γεννηθέντος τῷ 470 π.Χ.).

Αἱ Θῆβαι καὶ ὁ Φιλόλαος

Ἡ θετικωτέρα βιογραφικὴ περὶ τοῦ Φιλόλαου πληροφορία ἀπαντᾶται εἰς τὸν διάλογον τοῦ Πλάτωνος Φαίδων, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Θηβαῖος μαθητὴς τοῦ Σωκράτους Κέβης, πρὶν ἐλθεῖν εἰς τὰς Ἀθήνας, εἶχε διδάσκαλον εἰς τὰς Θήβας τὸν Φιλόλαον. Ὁ σχολιαστὴς τοῦ χωρίου αὐτοῦ τοῦ Φαίδωνος προσθέτει ὅτι « ὁ Φιλόλαος αὐτὸς ἦτο Πυθαγόρειος, ὁ ὁποῖος διέφυγεν ἐξ Ἰταλίας κατὰ τὸν ἔμπρησμον τῆς Σχολῆς ὑπὸ τοῦ Κύλωνος, ὅστις προέβη εἰς τὴν πράξιν αὐτὴν ἐκδικούμενος τοὺς Πυθαγορείους, οἵτινες δὲν τὸν ἐδέχθησαν ὡς μαθητὴν τῆς Σχολῆς των, ἐπειδὴ δὲν ἐκρίθη ἱκανὸς νὰ παρακολουθήσῃ τὰ μαθήματά της. Ὁ Φιλόλαος ἐδίδασκε διὰ συμβολισμῶν, ὅπως ἦτο συνήθεια εἰς τοὺς Πυθαγορείους. Μετέβη λοιπὸν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σχολῆς εἰς τὰς Θήβας διὰ νὰ προσφέρῃ θυσίαν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ διδασκάλου τοῦ Λύσιδος, ὁ ὁποῖος εἶχε ταφῆ ἐκεῖ. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος δὲ καὶ ὁ Φιλόλαος εἶναι οἱ μόνοι, οἱ ὁποῖοι ἐσώθησαν ἀπὸ τὴν εἰρημένην συμφορὰν τῶν Πυθαγορείων ».

Ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος δημοσιεύει δύο ἐκδοχὰς διὰ τὸν τόπον τῆς γεννήσεως τοῦ Φιλόλαου. Κατὰ τὴν μίαν οὗτος ἐγεννήθη εἰς τὸν Κρότωνα (VIII 84), ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἄλλην ἐγεννήθη εἰς τὸν Τάραντα (VIII 46). Ὁ Πλου-

ταρχος ἐξ ἄλλου εἰς τὴν πραγματείαν του Περὶ Σωκράτους δαιμόνιου (13 σ. 583 Α) παρέχει τὴν πληροφορίαν ὅτι οἱ Κυλώνειοι ἔκαυσαν τὴν Πυθαγορείου Σχολὴν τῆς γειτονικῆς πρὸς τὸν Κρότωνα πόλεως Μεταποντίου (ἣτις ἦτο παράρτημα τῆς κεντρικῆς Σχολῆς τοῦ Κρότωνος) καὶ ἐφόνευσαν ὅλους τοὺς συγκεντρωμένους ἐκεῖ Πυθαγορείους πλὴν τοῦ Φιλόλαου καὶ τοῦ Λύσιδος, οἱ ὅποιοι κατώρθωσαν νὰ διαφύγουν.

Ἐξ ὅλων τῶν ἐνδείξεων συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Φιλόλαος μετὰ τὸν ἐμπρησμόν τῆς Σχολῆς καὶ τὴν διάσωσίν του μετέβη εἰς τὰς Θήβας, ὅπου ἔμεινεν ἄρκετόν χρόνον διδάσκων. Θεωρεῖται πιθανὸν ὅτι ἴδρυσεν ἐκεῖ παράρτημα τῆς καταστραφείσης Σχολῆς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, εἰς τὸ ὅποιον ἐφοίτησε καὶ ὁ Κέβης καὶ ὁ Σιμμίας, κατὰ τὴν πληροφορίαν τοῦ Πλάτωνος. Μετὰ τινὰ ἔτη διαμονῆς εἰς τὰς Θήβας ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Κρότωνα, ὅπου ἐθανατώθη, διότι ἡ πατρίς του συνέλαβε τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἤθελε νὰ γίνῃ τύραννος τῆς πόλεως. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ κατωτέρω ἐπιγράμματος, τὸ ὅποιον δημοσιεύει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος :

*τὴν ὑπόνοιαν πᾶσι μάλιστα λέγω θεραπεύειν
εἰ γὰρ καὶ μὴ δρᾷς, ἀλλὰ δοκεῖς, ἀτυχεῖς.
οὕτω καὶ Φιλόλαον ἀνεῖλε Κρότων ποτὲ πάτερη,
ὥς μιν ἔδοξε θέλειν δῶμα τύραννον ἔχειν.*

("Ὅλους συμβουλεύω νὰ προσπαθοῦν νὰ ἐξαλείψουν καὶ τὴν ἀπλὴν ὑπόνοιαν διότι καὶ ἂν δὲν κάνῃς τίποτε, ἀλλὰ φαίνεσαι ὅτι κάνεις, θὰ πάθῃς κακόν. ἔτσι συνέβη καὶ μὲ τὸν Φιλόλαον, τὸν ὅποιον ἐθανάτωσε κάποτε ἡ πατρίς του Κρότων, ἐπειδὴ αὐτὴ ἐνόμισεν, ὅτι ἤθελε νὰ κερδίσῃ τὴν τυραννίαν διὰ τὸ σπῆτι του).

Ὁ Πλάτων, ὁ Φιλόλαος καὶ τὰ μαθηματικά

Ἐκ τῶν συγγραφεῶν τοῦ Φιλόλαου ἀναφέρονται δύο, αἱ ὑπὸ τοὺς τίτλους Περὶ φύσεως καὶ Βάκχαι. Ἐκ τούτων σφύζονται εἴκοσι τρία ἀποσπάσματα, ἐκ τῶν ὁποίων μερικὰ δὲν θεωροῦνται γνήσια. Μνημονεύονται προσέτι τρία βιβλία Πυθαγορικά τοῦ Φιλόλαου, τὰ ὅποια λέγουν ὅτι ἠγόρασεν ὁ Πλάτων ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐξ αὐτῶν ἔγραψε τὸν διάλογον αὐτοῦ Τιμαίος. Τὸ περιστατικὸν αὐτὸ ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς ἐπιγράμματος :

*Καὶ σὺ Πλάτων, καὶ γὰρ σε μαθητείας πόθος ἔσχεν,
πολλῶν δ' ἀργυρίων ὀλίγην ἠλλάξαο βίβλον,
ἐνθεν ἀπαρχόμενος τιμαιογραφεῖν ἐδιδάχθης.*

(και σὺ Πλάτων ἐπῆρες ἀπὸ ἄλλους· διότι καὶ ἐσένα ἐπίασε ὁ πόθος νὰ μάθης, καὶ ἀντὶ πολλῶν χρημάτων ἠγόρασες ὀλίγα βιβλία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐδιδάχθης νὰ γράψῃς τὸν Τίμαιον).

Κατὰ τὸν συγγραφέα Εὐσέβιον, ὁ Φιλόλαος εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐδημοσίευσε τὰς παραδόσεις τῶν μαθημάτων τοῦ Πυθαγόρου. Τοῦτο ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς πληροφορίαν τοῦ Διογένους τοῦ Λαερτίου καὶ ἄλλων συγγραφέων, καθ' ἣν πρῶτος δημοσιεύσας Πυθαγορικὰς διδασκαλίας εἶναι ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Πυθαγόρου Ἴππασος, ὅστις ἐπρέσβευεν ὅτι τὸ σύμπαν εἶναι πεπερασμένον καὶ ἀεικίνητον (Διογέν. Λαέρτ. VIII 84).

Θεωρεῖται ὅμως πιθανὸν ὅτι ὁ Φιλόλαος ἐδημοσίευσεν ἐκεῖνας τὰς Πυθαγορικὰς δοξασίας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐθεωροῦντο ἀπόρρητοι. Ὅτι τὸ μαθηματικὰ ἐθεραπεύοντο ἰδιαιτέρως ὑπὸ τοῦ Φιλόλαου καὶ ἀπετέλουν τὴν βάσιν τῶν φιλοσοφικῶν του θεωρήσεων καὶ δοξασιῶν, βεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, ὅστις λέγει ὅτι « κατὰ τὸν Φιλόλαον γεωμετρία εἶναι ἀρχὴ καὶ μητρόπολις τῶν ἄλλων μαθημάτων » (Συμποσ. Προβλ. VIII 2E), καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων διασωθέντων ἀποσπασμάτων τοῦ Περί φύσεως βιβλίου του.

Ἡ κοσμογονία. Ἡ ἁρμονία. Ἡ μουσική.

Ἡ ἀριθμολογία

Κατὰ τὸν Κροτωνιάτην φιλόσοφον δύο εἶναι αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων, τὸ πέρας καὶ τὸ ἀπείρον. « Εἰς κόσμος ὑπάρχει συνηρμοσμένος ἐκ περαιωνόντων τε καὶ ἀπειρων ». Τὰ πεπερασμένα ὅμως καὶ τὰ ἀπείρα τὰ παρουσιάζει μὲ τάξιν εἰς τὸν κόσμον ἡ ἁρμονία. Θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑπάρχη τάξις εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ κόσμου, λέγει ὁ Φιλόλαος, ἐὰν εἰς τὰς δύο γενικὰς ἀρχὰς τοῦ πεπερασμένου καὶ τοῦ ἀπείρου δὲν προσετίθετο καὶ ἡ ἁρμονία. Τὸ ἴσον καὶ τὸ συγγενὲς εἰς τὸν κόσμον δὲν ἔχουν ἀνάγκην ἁρμονίας, ἐν ᾧ τοῦναντίον συμβαίνει μὲ τὸ ἀνίσον καὶ τὸ μὴ συγγενὲς, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ἐπελθούσης ἁρμονίας ἐντάσσονται εἰς τὴν παγκόσμιον τάξιν.

Ἡ ἁρμονία ὑπάρχει, ὅταν συνδέωνται ἐναντία πράγματα : « ἔστι γὰρ ἁρμονία πολυμιγῶν ἔνωσις καὶ δίχα φρονηόντων συμφρόνησις ». (Διότι ἁρμονία εἶναι ἔνωσις τῶν πολὺ ἀναμειγμένων πραγμάτων καὶ συνένωσις πραγμάτων ἐχόντων ἀντιθέτους ιδιότητας). Πρέπει δέ, κατὰ τὸν Φιλόλαον, νὰ θεωρῇ κανεὶς τὰ πράγματα καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν δύναμιν, ἥτις ὑπάρχει εἰς τὴν δεκάδα. Διότι ἡ δύναμις, ἡ ὁποῖα ἐκφράζεται διὰ τῆς δεκάδος, εἶναι μεγάλη, τελεία, παντοεργὸς καὶ ἀρχὴ καὶ ἡγεμὼν καὶ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἄνευ δὲ τῆς δυνάμεως αὐτῆς τῆς δεκάδος, τὰ πάντα θὰ ἦσαν ἀπείρα καὶ ἀδηλα καὶ ἀφανῆ. Διότι ἡ φύ-

σις τοῦ ἀριθμοῦ εἶναι ἡ χορηγοῦσα τὴν δύναμιν τῆς γνώσεως καὶ καθοδηγοῦσα κυριαρχικῶς πρὸς κατανόησιν παντὸς ἀμφισβητουμένου καὶ ἀγνοουμένου. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ οὐσία τοῦ ἀριθμοῦ, τίποτε δὲν θὰ ἦτο σαφές, τόσον ἐξεταζόμενον καθ' ἑαυτό, ὅσον καὶ ἐὰν ἐξητάζετο ἐν σχέσει πρὸς ἄλλα πράγματα.

Ὁ ἀριθμὸς λοιπὸν φέρει ἐντὸς τῆς ψυχῆς ὅλα τὰ πράγματα εἰς συμφωνίαν καὶ τοιουτοτρόπως καθιστᾷ αὐτὰ γνωστὰ ἀναλόγως τῆς φύσεώς του, ἀναλόγως τῆς οὐσίας του, ἐνώνων ἢ διαχωρίζων τὰς σχέσεις, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν διαφορῶν πραγμάτων, τόσον τῶν ἀπείρων, ὅσον καὶ τῶν πεπερασμένων. Δὲν εἶναι δὲ μόνον τὰ δαιμόνια καὶ τὰ θεῖα πράγματα, ὅπου εἶναι δυνατὸν κανεὶς νὰ ἴδῃ τὴν φύσιν τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τὴν δρῶσαν δύναμιν αὐτοῦ, ἀλλὰ παντοῦ καὶ εἰς τὰ ἀνθρώπινα ἔργα καὶ εἰς τοὺς ἀνθρωπίνους λόγους καὶ εἰς ὅλας τὰς τεχνικὰς δημιουργίας καὶ εἰς τὴν μουσικὴν. Ἡ φύσις δὲ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ ἡ ἄρμονία εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν ἐπιτρέπουν τὸ ψεῦδος· διότι ἀπλούστατα τοῦτο δὲν εἶναι οἰκεῖον πρὸς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἄρμονίαν. Τὸ ψεῦδος καὶ ὁ φθόνος εἶναι ἴδιον εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀπείρου καὶ ἀνοήτου καὶ ἀλόγου, ἐπ' οὐδενὶ δὲ λόγῳ τοῦ ἀριθμοῦ· διότι τὸ ψεῦδος εἶναι πολέμιον καὶ ἐχθρὸν πρὸς τὴν φύσιν, ἡ δὲ ἀλήθεια εἶναι κάτι τὸ οἰκεῖον καὶ σύμφυτον πρὸς τὴν γένεσιν τοῦ ἀριθμοῦ. (Ἐκ τοῦ Στοβαίου, καὶ τοῦ Νικομάχου Γερασηνοῦ Ἀριθμητικῆς, Frag. Diels).

Ἐκ τῶν Πυθαγορικῶν αὐτῶν ἀντιλήψεων περὶ τῶν ἀριθμῶν ὀρμώμενος ὁ ἐκ τῶν τελευταίων διευθυντῶν τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνος Πρόκλος γράφει εἰς τὰ σχόλια αὐτοῦ εἰς τὸ α' βιβλίον τῶν Στοιχείων τοῦ Εὐκλείδου (ἐκδ. Friedlein σελ. 22) ὅτι « πρωτίστην συμβολὴν πρὸς φιλοσοφίαν παρέχουν τὰ μαθηματικά. Διὸ καὶ ὁ Πλάτων πολλὰ καὶ θαυμαστὰ δόγματα περὶ θεῶν διὰ τῶν μαθηματικῶν εἰδῶν ἡμᾶς ἀναδιδάσκει καὶ ἡ φιλοσοφία τῶν Πυθαγορείων, ἡ ὁποία χρησιμοποιοῦσα αὐτὰ ὡς παραπέτασμα κατακρύπτει τὴν μυσταγωγίαν τῶν θείων δογμάτων. Διότι παραπέτασμα ἀποτελεῖ σύμπας ὁ Ἱερὸς λόγος (πραγματεία ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ἀποδιδομένη εἰς τὸν Πυθαγόραν), καὶ ἡ πραγματεία τοῦ Φιλόλαου ὑπὸ τὸν τίτλον Βάκχαι καὶ ὄλος ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας τοῦ Πυθαγόρου περὶ θεῶν ».

Ἡ γῆ κινεῖται περὶ πύρινον κέντρον. Ἡ ψυχὴ.

Ὁ συμβολισμὸς τῶν ἀριθμῶν

Ὁ Φιλόλαος δὲν παραδέχεται ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἀκίνητος· τούναντίον, πρεσβεύει ὅτι ἡ γῆ, ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, ὅλοι οἱ πλανῆται καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρες κινουῦνται περὶ πύρινον κέντρον, τὸ ὁποῖον καλεῖ ἐστίναν τοῦ κόσμου. Διὰ τὸν

ἥλιον πρεσβεύει ὅτι εἶναι ὑαλοειδῆς καὶ ὅτι δεχόμενος τὴν ἐν τῷ κόσμῳ θερμικὴν ἀκτινοβολίαν καὶ ἀνταύγειαν διηθεῖ πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸ φῶς καὶ τὴν ἀλέαν (= τὴν θερμικὴν ἀκτινοβολίαν). «Ὁ κόσμος εἶναι εἷς καὶ διαμένει ἀφθαρτος καὶ ἀκαταπόνητος τὸν ἀπειρον αἰῶνα. Διότι οὔτε ἐντὸς αὐτοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ δύναμις ἰσχυροτέρα τῆς τὸν κόσμον συγκρατούσης οὔτε ἐκτὸς αὐτοῦ ὑπάρχει μεγαλυτέρα δύναμις ἱκανὴ νὰ τὸν καταστρέψῃ. Ἐξ αἰῶνος ὑπάρχει αὐτὸς ὁ κόσμος καὶ θὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸν αἰῶνα κυβερνώμενος ὑπὸ ἐνός, τοῦ κρατίστου καὶ ἀνυπερθέτου »

Πολὺ ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἀντίληψις τοῦ Φιλόλαου περὶ ψυχῆς, ὡς πληροφορεῖ ἡμᾶς ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ ὁποῖος διέσωσε τὸ ἐξῆς συναφές ἀπόσπασμα: «μαρτυροῦνται δὲ καὶ οἱ παλαιοὶ θεολόγοι τε καὶ μάντις, ὡς διὰ τινὰς τιμωρίας ἡ ψυχὴ τῷ σώματι συνέζευκται καὶ καθάπερ ἐν σώματι τούτῳ τέθαιπται ». (Μαρτυροῦν δὲ καὶ οἱ παλαιοὶ θεολόγοι καὶ οἱ μάντις ὅτι ἡ ψυχὴ πρὸς ἐπιβολὴν ποινῶν τινῶν ἔχει συζευχθῆ μετὰ τὸ σῶμα καὶ ἔχει ταφῇ εἰς αὐτό, ὡς ἐὰν ἔχη τεθῆ εἰς τάφον) (Κλήμ. Στρωμ. III 17) (σῶμα = σῆμα = τάφος). Ἐκ τοῦ τάφου αὐτοῦ μόνον ὁ θεὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀφίγη ἐλευθέραν τὴν ψυχὴν. Ὁ ἄνθρωπος ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἔχει δικαίωμα νὰ διαχωρίσῃ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὸ σῶμα του (δηλαδὴ νὰ αὐτοκτονῇ) ἐδίδασκεν ὁ Φιλόλαος, ὡς ἀναφέρει ὁ Πλάτων εἰς τὸν διάλογον αὐτοῦ Φαίδων (β1 d - e): «τί δέ, ὦ Κέβη; δὲν ἤκούσατε καὶ σὺ καὶ ὁ Σιμμίας δι' αὐτὰ τὰ πράγματα (ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ἡ αὐτοκτονία), ἀφοῦ ὑπήρξατε μαθηταὶ τοῦ Φιλόλαου;... Κέβης: Καὶ ἀπὸ τὸν Φιλόλαον ἤκουσα, ὅτε διέμενεν εἰς τὴν πόλιν μας (τὰς Θήβας), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μερικῶν ἄλλων, ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάνωμεν αὐτό· λεπτομερῶς ὅμως δὲν ἤκουσα σχετικῶς ἀπὸ κανένα ».

Εἰς τὸν Φιλόλαον ἀποδίδονται αἱ συμβολικαὶ σημασίαι τῶν ἀριθμῶν ἀπὸ 1 ἕως 10, τὰς ὁποίας ἀναφέρουν μεταγενέστεροι συγγραφεῖς. Τὴν δεκάδα τὴν ὀνόμαζε πίστιν, διότι δι' αὐτῆς καὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς περιεχομένων ἀριθμῶν λαμβάνομεν γνῶσιν καὶ ἔχομεν πίστιν περὶ τῶν ὄντων καὶ ὡς δεκάς εἶναι δεκτικὴ τοῦ ἀπείρου. Ἡ συμβολικὴ σημασία τῆς ἐπτάδος ἀποδίδεται καὶ εἰς τὸν Φιλόλαον καὶ εἰς τοὺς Πυθαγορείους γενικῶς, οἱ ὁποῖοι ἔλεγον ὅτι ὁ ἀριθμὸς ἐπτὰ εἶναι παρθένος καὶ ἀμήτωρ. Διότι εἰς τοὺς ἐντὸς τῆς δεκάδος ἀριθμοὺς 2 ἕως 10 βλέπομεν τὰς ἐξῆς ιδιότητας. Πρῶτον, ὅλοι γεννῶνται ὑπὸ τῆς μονάδος. Δεύτερον, οἱ ἀριθμοὶ 2, 3, 5 γεννοῦν ἄλλους ἀριθμοὺς διὰ πολλαπλασιασμοῦ (2×2 , 2×3 , 2×4 , 3×3 , 2×5). Τρίτον, οἱ ἀριθμοὶ 4, 6, 8, 9, 10 γεννῶνται ὑπὸ ἄλλων ἀριθμῶν (2×2 , 2×3 , 2×4 , 3×3 , 2×5). Μόνον ὁ 7 δὲν γεννᾷ ἄλλον ἀριθμὸν. Ἐντὸς λοιπὸν τῆς δεκάδος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν γίνονται ὅλοι οἱ ἀριθμοί, ἡ μὲν μονὰς γεννᾷ ἄλλους ἀριθμοὺς, ἀλλὰ δὲν γεννᾶται, ὁ δὲ ἐπτὰ γεννᾶται μὲν ἀλλὰ δὲν γεννᾷ ἄλλους ἀριθμοὺς. Ἐσυμβόλιζε λοιπὸν καὶ ὁ 7, ὅπως καὶ ἡ μονὰς, τὸν θεόν. Διότι ὁ

πάρχει ἡγεμῶν καὶ ἄρχων ὄλων, ὁ θεός, εἷς πάντοτε ὑπάρχων, μόνιμος, ἀκί-
νητος, αὐτὸς ὅμοιος μὲ τὸν ἑαυτὸν του, ἕτερος τῶν ἄλλων. (ἔστι γὰρ ἡγεμῶν
καὶ ἄρχων ἀπάντων, θεός, εἷς, αἰεὶ ὢν, μόνιμος, ἀκίνητος, αὐτὸς ἑαυτῷ ὅμοιος,
ἕτερος τῶν ἄλλων).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΔΙΟΓΕΝΗΣ Ο ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΗΣ

Κατὰ τὸν Διογένη τὸν Λαέρτιον, ὁ Διογένης ὁ Ἀπολλωνιάτης (ἐκ τῆς πόλεως Ἀπολλωνίας) ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀπολλοθέμιδος, « ἀνὴρ φυσικὸς καὶ ἄγαν ἐλλόγιμος ». Ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Ἀναξαγόρου καί, κατὰ τὸν ἱστορικὸν Ἀντισθένη, διετέλεσε μαθητὴς τοῦ Ἀναξιμένους. Ἡ τελευταία πληροφορία, φαίνεται, δὲν εἶναι ἀκριβής, διότι ὁ Ἀναξιμένης ἀπεβίωσε περὶ τὸ 528 π.Χ., ὅτε ὁ Διογένης δὲν εἶχε γεννηθῆ. Ἐκ τῶν ἐνδείξεων, αἱ ὁποῖαι διεσώθησαν, συνάγεται ὅτι ὁ Διογένης ὁ Ἀπολλωνιάτης εἶναι σύγχρονος τοῦ Ἀναξαγόρου (γεννηθέντος περὶ τὸ 500 π.Χ.) καὶ πρεσβύτερος τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Δημοκρίτου. Διὰ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου αὐτοῦ οὐδὲν εἶναι γνωστὸν.

Ἡ Ἀπολλωνία τῆς Κρήτης

Πόλεις ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀπολλωνία ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν χῶρον περὶ τὰς εἴκοσι πέντε. Ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος, συγγραφεὺς γεωγραφικοῦ λεξικοῦ, γράφει : « Ἀπολλωνία Κρήτης ἢ πάλαι Ἐλεύθερα, Λίνου πατρίς· ἐκ ταύτης ὁ φυσικὸς Διογένης ». Ἡ Ἐλεύθερα, κληθεῖσα κατόπιν Ἀπολλωνία, εὑρίσκετο δέκα ὀκτῶ περίπου χιλιόμετρα ἀνατολικῶς τῆς Ριθύμνης (σημερινοῦ Ρεθύμνου). Κατήγετο λοιπὸν ὁ Διογένης ἐκ Κρήτης. Ὁ ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας τῆς Φρυγίας Διογένης, ὁ μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ, δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν ἐκ Κρήτης καταγόμενον, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τοῦ τελευταίου τούτου. Κατὰ τὸν Δημήτριον τὸν Φαληρέα, ὡς πληροφορεῖ ὁ Δ. Λαέρτιος, ὁ Διογένης παρ' ὀλίγον νὰ δικασθῆ εἰς θάνατον εἰς τὰς Ἀθήνας, ἕνεκα φθόνου.

Ὁ Ἀριστοφάνης εἰς τὰς Νεφέλας ἀναφέρεται εἰς τὴν κοσμογονὴν ἀρχὴν τοῦ Διογένους περὶ ἄερος, ὡς καὶ ὁ κωμικὸς Φιλῆμων. Ἐκ τῶν εἰδήσεων αὐτῶν συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Διογένης ὁ Ἀπολλωνιάτης ἐζήσε καὶ ἔδρασεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ χρόνος τοῦ θανάτου αὐτοῦ δὲν εἶναι γνωστὸς. Κατὰ τὸν Σιμπλίκιον, ὁ Διογένης εἶχε γράψει πραγματείας ὑπὸ τοὺς τίτλους Περὶ φύσεως, Μετεωρολογία, Περὶ ἀνθρώπου φύσεως.

Ἡ κοσμογονία. Ἀρχὴ καὶ στοιχεῖον τῶν ὄντων εἶναι ὁ ἀήρ. Θεῖαι ιδιότητες τοῦ ἀέρος

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σιμπλικίου ἐσώζετο μόνον ἡ περὶ φύσεως πραγματεία. Ἐξ αὐτῆς, προσθέτει ὁ Σιμπλικίος, καὶ ἐκ πραγματείας τοῦ Θεοφράστου (Φυτικάι αἰτίαι ἀπόσπασμα 2), συνάγεται ἡ κοσμογονικὴ θεωρία τοῦ Διογένους. Κατ' αὐτὴν ἀρχὴ καὶ στοιχεῖον τῶν ὄντων εἶναι ὁ ἀήρ. Ὅλα τὰ πράγματα γίνονται διὰ πυκνώσεως ἢ ἀραιώσεως (μανώσεως) τοῦ ἀέρος. Οἱ κόσμοι εἶναι ἄπειροι. Κατὰ τὴν κίνησιν τοῦ σύμπαντος, ὅπου ὁ ἀήρ ἐπυκνώθη, ἐγένεν ἡ γῆ, τὸ αὐτὸ δὲ συνέβη καὶ εἰς ἄλλους κόσμους· ὅπου δὲ οὗτος ἠραιώθη, ἐγένεν ὁ ἥλιος. Κατ' ἄλλην πληροφορίαν, ὁ Διογένης ἐπέσβευσεν ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἄπειρον, ὁ κόσμος ὅμως εἶναι πεπερασμένος (Διογένης δὲ καὶ Μέλισσος τὸ μὲν πᾶν ἄπειρον, τὸν δὲ κόσμον πεπεράνθαι) (Dox. 331). Ἡ γῆ κρατεῖται ὑπὸ τοῦ ἀέρος μετέωρος.

Ἡ προηγουμένως δι' ὀλίγων ἐκτεθεῖσα κοσμογονικὴ ἀρχὴ τοῦ Διογένους συμπύπτει πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Ἀναξιμένους, τὴν ὁποῖαν, φαίνεται, ὁ Διογένης εἶχεν ἀποδεχθῆ. Κατὰ συνέπειαν, ὁ Διογένης οὐδὲν προσέθεσεν εἰς τὴν γενικὴν ἀρχὴν τοῦ Ἀναξιμένους περὶ τοῦ ἀέρος ὡς ἀρχῆς καὶ στοιχείου τῶν ὄντων. Εἰδικώτερον πρέπει νὰ τονισθῆ ὅτι ὁ Διογένης συμφωνεῖ πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Ἀναξιμένους, καθ' ἣν « ἐκ τοῦ ἀέρος τὰ πάντα γίνονται καὶ εἰς αὐτὸν πάλιν ἀναλύονται. Ὅπως ἡ ψυχὴ μας, οὔσα ἀήρ, συγκρατεῖ ἡμᾶς, καὶ ὅλον τὸν κόσμον περιέχει πνεῦμα καὶ ἀήρ (λέγεται δὲ συνωνύμως ἀήρ καὶ πνεῦμα) ». (Dox 278).

Ἐκεῖ ὅπου ὁ Διογένης πρωτοτυποῖ εἶναι ὅτι ἀποδίδει εἰς τὸν ἀέρα θείας ιδιότητας. Ἐκ τούτου συνάγεται ὑπὸ πολλῶν τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὗτος προσπαθεῖ νὰ συγκεράσῃ τὰς θεωρίας τοῦ Ἀναξιμένους περὶ τοῦ ἀέρος ὡς ἀρχῆς καὶ στοιχείου τῶν ὄντων καὶ τοῦ νοῦ, ὅστις κατὰ τὸν Ἀναξαγόραν διεκόσμησε καὶ ἐρρύθμισε τὰ ἐν τῷ κόσμῳ πράγματα. Νομίζω δέ, λέγει, διὰ νὰ τὰ εἶπω ἐν συνόψει, ὅτι ὅλα προέρχονται ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος (τοῦ ἀέρος). Διότι ἄλλως οὔτε ἀνάμειξις τῶν πραγμάτων ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ, οὔτε νὰ ὑπάρξῃ ζῶον τι ἢ φυτὸν ἢ ἄλλο πρᾶγμα. Ἀλλὰ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ ἐγένετο ἄνευ τοῦ νοῦ, ὥστε παντοῦ νὰ βλέπῃ κανεὶς νὰ ἐπικρατῆ μέτρον καὶ διὰ τὸν χειμῶνα καὶ διὰ τὸ θέρος καὶ διὰ τὴν νύκτα καὶ διὰ τὴν ἡμέραν καὶ διὰ τὰς βροχὰς καὶ διὰ τοὺς ἀνέμους καὶ διὰ τὰς καλοκαιρίας. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα, ἂν θέλῃ κανεὶς νὰ τὸ καλοσκεφθῆ, εὐρίσκονται κατὰ τοιοῦτον τρόπον διατεταγμένα, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ κάλλιστος (οὐ γὰρ ἄν, φησὶν, οἶόν τε ἦν οὕτω δεδάσθαι ἄνευ νοήσιος, ὥστε πάντων μέτρα ἔχειν, χειμῶνος τε καὶ θέρους καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας καὶ ὑετῶν καὶ ἀνέμων καὶ εὐδιῶν· καὶ τὰ ἄλλα, εἴ τις βούλεται ἐννοεῖσθαι, εὐρίσκοι ἂν οὕτω διακειμένα ὡς ἀνυστὸν κάλλιστα).

(Ἀπόσ. 3). Εἰς αὐτὰ δὲ πρέπει νὰ προστεθῆ ὅτι οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ἀναπνέουν καὶ ζοῦν μὲ τὸν ἀέρα. Καὶ ὅτι αὐτὸς ἀποτελεῖ εἰς αὐτοὺς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν νόησιν, ὡς θὰ δηλωθῆ εἰς τοῦτο τὸ σύγγραμμά μου. Διότι, νομίζω, ὅτι τὸ νόησιν ἔχον εἶναι ὁ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καλούμενος ἀήρ, καὶ ὑπὸ τούτου πάντα κυβερνῶνται καὶ οὗτος κρατεῖ πάντων· αὐτὸ νομίζω εἶναι ὁ θεὸς (σημ. ὡς πνεῦμα, διότι ὁ ἀήρ ἐκαλεῖτο καὶ πνεῦμα) καὶ ὅτι παντοῦ εὐρίσκεται καὶ πάντα διακινεῖ. Καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ μετέχη αὐτοῦ (Ἀπόσ. 5).

Διὰ νὰ ἐξηγήσῃ ὁ Διογένης πῶς ὁ ἀήρ ἐπιδραῖ διὰ τοῦ κυκλοφορικοῦ συστήματος τοῦ ὀργανισμοῦ εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν ἱκανοτήτων τοῦ ἀνθρώπου ἐπιχειρεῖ ἐκθεσιν τῆς ἀνατομικῆς τῶν φλεβῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, τὴν ὁποῖαν περιλαμβάνει ὁ Ἀριστοτέλης κατὰ λέξιν εἰς τὴν πραγματείαν του Περί τὰ ζῶα ἱστοριῶν (Γ 2. 511 β. 30). Ἐκ ταύτης παραθέτομεν στοιχεῖά τινα : « αἱ δὲ φλέβες ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ᾧδ' ἔχουσιν· εἰσὶ δύο μέγιστα· αὗται τείνουσι διὰ τῆς κοιλίας παρὰ τὴν νωτιαίαν ἀκανθάν, ἡ μὲν ἐπὶ δεξιᾷ, ἡ δ' ἐπ' ἀριστερά, εἰς τὰ σκέλη ἑκατέρα τὰ παρ' ἑαυτῆ καὶ ἄνω εἰς τὴν κεφαλὴν παρὰ τὰς κλεῖδας διὰ τῶν σφαγῶν. ἀπὸ δὲ τούτων καθ' ἅπαν τὸ σῶμα φλέβες διατείνουσιν... μέγιστα μὲν δύο εἰς τὴν καρδίαν περὶ αὐτὴν τὴν νωτιαίαν ἀκανθάν, ἕτεραι δὲ ὑπὸ τὴν μασχάλην... καὶ καλεῖται ἡ μὲν σπληνίτις, ἡ δὲ ἥπατιτις ».

[Αἱ δὲ φλέβες εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἔχουν ὡς ἐξῆς· ὑπάρχουν δύο μέγιστα· αὗται διήκουν διὰ τῆς κοιλίας παρὰ τὴν νωτιαίαν ἀκανθάν (παρὰ τὴν ῥάχιν), ἡ μὲν μία πρὸς τὰ δεξιᾷ, ἡ δὲ ἄλλη πρὸς τὰ ἀριστερά, ἑκάστη εἰς τὴν κεφαλὴν παρὰ τὰς κλεῖδας διὰ τοῦ λαιμοῦ (τῶν μερῶν ὅπου σφάζονται τὰ ζῶα). Ἀπὸ δὲ τούτων καθ' ὅλον τὸ σῶμα διήκουν φλέβες... μέγιστα μὲν δύο εἰς τὴν καρδίαν περὶ αὐτὴν τὴν νωτιαίαν ἀκανθάν (τὴν ῥάχιν), ἄλλαι δὲ ὑπὸ τὴν μασχάλην... καὶ καλεῖται ἡ μὲν μία σπληνίτις, ἡ δὲ ἄλλη ἥπατιτις].

Φυσιολογία. Ἡδονή. Λύπη. Σκέψις

Ὁ ἐκ Λέσβου μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους Θεόφραστος εἰς τὴν πραγματείαν αὐτοῦ περὶ αἰσθήσεων, τῆς ὁποίας σφάζονται ὀλίγα μέρη, παρέχει ἐνδιαφερούσας πληροφορίες διὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Διογένης πρὸς ἐρμηνείαν τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς νοήσεως διὰ τοῦ ἀέρος : Ὁ Διογένης συνδέει τὴν ζωὴν, τὴν φρόνησιν καὶ τὰς αἰσθήσεις πρὸς τὸν ἀέρα... « Ὅτι δὲ ὁ ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ ἀήρ αἰσθάνεται, ὢν μικρὸν μόνιον τοῦ θεοῦ, εἶναι φανερόν, διότι πολλὰς φοράς ἔχοντες τὸν νοῦν πρὸς ἄλλα οὔτε βλέπομεν οὔτε ἀκούομεν. Ἡ ἡ-

δονή δὲ καὶ ἡ λύπη γίνονται κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον· ὅταν μὲν πολὺς ἀήρ ἀναμιγνύεται μὲ τὸ αἷμα καὶ κατόπιν φυσικῶς ἀραιώνεται, διοχετευόμενος εἰς ὅλον τὸ σῶμα, προκαλεῖται ἠδονή· ὅταν δὲ ἀντιθέτως πρὸς τὴν φύσιν (τὸν φυσικὸν νόμον τῆς ἐξ ἴσου διασπορᾶς — διαχύσεως τοῦ ἀέρος εἰς τὸ αἷμα) δὲν γίνεται ἀνάμειξις τοῦ ἀέρος πρὸς τὸ αἷμα κανονική, ἀλλὰ ἄλλοῦ εἶναι οὗτος πυκνότερος καὶ ἄλλοῦ ἀραιότερος, ἐντὸς τοῦ αἵματος, προκαλεῖται λύπη.

Ἡ καθαρὰ σκέψις (τὸ καλῶς φρονεῖν) προκαλεῖται, ὅταν ὁ ἐντὸς τοῦ ἐγκεφάλου ἀήρ εἶναι καθαρὸς καὶ ξηρὸς· διότι ἡ ὑγρασία (ὁ ἀχνὸς) ἐμποδίζει τὸν νοῦν (κωλύειν γὰρ τὴν ἰκμάδα τὸν νοῦν). Δι' αὐτὸν τὸν λόγον κατὰ τὸν ὕπνον καὶ ὅταν κανεῖς εἶναι μεθυσμένος δὲν σκέπτεται καλά· ὅτι δὲ ἡ ὑγρασία (τοῦ ἐντὸς τοῦ ἐγκεφάλου ἀέρος) μειώνει τὴν δύναμιν τοῦ σκέπτεσθαι, εἶναι φανερόν ἐκ τῶν ἄλλων ζώων, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἠλαττωμένην διάνοιαν, ἐπειδὴ εἰς τὴν τροφήν των ὑπάρχει μεγαλυτέρα ὑγρασία καὶ ἀναπνέουν τὸν πρὸς τὸ ἔδαφος ἀέρα, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑγρότερος τοῦ εὐρισκομένου ὑψηλότερον ».

Ἑρμηνεία τοῦ μαγνητισμοῦ. Βιολογία.

Ὁ νόμος τῆς ἀφθαρσίας τῆς ὕλης καὶ τῆς ἐνεργείας

Διὰ τὴν ἐρμηνεύσιν τὴν ἔλξιν τοῦ σιδήρου ὑπὸ τοῦ μαγνήτου, ὁ Διογένης θεωρεῖ ὅτι καὶ ὁ σίδηρος καὶ ὁ μαγνήτης ἐκπέμπουν διαρκῶς ἰκμάδα τινά, κάποιαν ὑγρασίαν, κάποιον ἀτμόν. Ἡ ὑγρασία ὁμοίως, τὴν ὁποίαν ἐκπέμπει ὁ μαγνήτης εἶναι μικροτέρα τῆς τοῦ σιδήρου. Ἐνεκα λοιπὸν τῆς μεγαλυτέρας ὑγρασίας τῆς ἐκπεμπομένης ὑπὸ τοῦ σιδήρου, διὰ τὴν ἐπέλθη ἰσορροπία τῶν δύο ὑγρασιῶν, ὁ μαγνήτης ἔλκει πρὸς ἑαυτὸν τὸν σίδηρον. Διὰ τὴν συμβαίῃ ὁμοίως τὸ φαινόμενον αὐτό, πρέπει αἱ ὑγρασίαι τῶν δύο σωμάτων νὰ εἶναι συγγενεῖς μεταξύ των.

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ὁ Διογένης ὑποστηρίζει ὅτι οἱ ἰχθύες ἀναπνέουν διὰ τῶν βραγχίων τὸν ἀέρα, ὅστις εἶναι διαλελυμένος ἐντὸς τοῦ ὕδατος (Ἀριστοτέλους Περὶ ἀναπνοῆς 471 α 13).

Σπουδαιότατον ἐπίτευγμα τοῦ Διογένους θεωρεῖται ἡ διατύπωσις τοῦ φυσικοῦ νόμου τῆς ἀφθαρσίας τῆς ὕλης καὶ τῆς ἐνεργείας, τὴν ὁποίαν ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος (IX, 57) διέσωσεν ὡς ἐξῆς : οὐδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεσθαι οὐδὲ εἰς τὸ μὴ ὄν φθείρεσθαι (τίποτε δὲν γίνεται ἐκ μὴ ὑπάρχοντος καὶ τίποτε ὑπάρχον δὲν καταστρέφεται). Ὁ αὐτὸς Διογένης ὁ Λαέρτιος (IX 44) ἀποδίδει εἰς τὸν Δημόκριτον τὴν διατύπωσιν τοῦ φυσικοῦ νόμου τῆς ἀφθαρσίας τῆς ὕλης καὶ τῆς ἐνεργείας, λέγων ὅτι ὁ Δημόκριτος ἐπρέσβευεν : μηδὲν τε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεσθαι μηδὲ εἰς τὸ μὴ ὄν φθείρεσθαι. Κατὰ τὸν

Ἄετιον ὁμῶς, καὶ ὁ Ἀναξαγόρας διετύπωσε τὸν νόμον αὐτόν. «Ἐδόκει γὰρ αὐτῷ ἀπορώτατον εἶναι, πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δύναται τι γίνεσθαι ἢ φθείρεσθαι εἰς τὸ μὴ ὄν (Δοξογράφοι Diels 279) [Διότι ἐνόμιζεν (ὁ Ἀναξαγόρας) ὅτι εἶναι ἀπορώτατον, πῶς εἶναι δυνατὸν κάτι νὰ γίνη ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἢ νὰ καταστραφῇ εἰς τὸ μὴ ὄν] .

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφανθῇ κανεὶς, ποῖος πρῶτος διετύπωσε τὸν νόμον τῆς ἀφθαρσίας τῆς ὕλης καὶ τῆς ἐνεργείας. Ἐπομένως εἶναι ὀρθὸν νὰ ἀποδίδεται ἡ πατρότης τοῦ νόμου καὶ εἰς τὸν Διογένη τὸν Ἀπολλωνιάτην καὶ εἰς τὸν Ἀναξαγόραν καὶ εἰς τὸν Δημόκριτον. Εἰς τὴν νεωτέραν ἐπιστήμην ὁ νόμος τῆς ἀφθαρσίας τῆς ὕλης ἀπεδείχθη τὸ πρῶτον πειραματικῶς ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς Γάλλου χημικοῦ Ἀντωνίου Λαβουαζιέ (Antoine Lavoisier) (Ὡς γενικὸς ἐνοικιαστὴς τῶν φόρων τῆς Γαλλίας ἐκατατομήθη κατὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν) .

Ἡ ἀπήχησις τῶν θεωριῶν τοῦ Διογένους

Ἡ ἀπήχησις τῶν θεωριῶν τοῦ Διογένους εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κοινὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦτο μεγάλη, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς διαμνημονεύσεως αὐτῶν εἰς τὰς « Νεφέλας » τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἐκεῖ γίνεται ὑπαινιγμὸς καὶ διαπαίζεται ἡ θεωρία ὅτι ἡ λεπτότης τῆς σκέψεως, δηλαδὴ τὸ καλῶς φρονεῖν, προέρχεται ἀπὸ τὸν λεπτὸν ἀέρα, ὁ ὁποῖος εἶναι ὅμοιος παντοῦ καὶ ὅτι ἡ ὑγρασία τοῦ ἀέρος (ἡ ἰκμάς) ἐμποδίζει τὴν διαυγῆ σκέψιν. Ἐπίσης γίνεται ὑπαινιγμὸς, ὅτι ἡ πρώτη μορφή τοῦ κόσμου προῆλθεν ἐκ τοῦ χάους, διὰ μιᾶς ἀρχικῆς στροβιλώδους κινήσεως (τοῦ δίνου ἢ τῆς δίνης) καὶ ὅτι ἡ γῆ κρατεῖται μετέωρος ὑπὸ τοῦ ἀέρος. (Τὴν θεωρίαν περὶ δίνης ἐπρέσβευον ἀκόμη ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ Λεύκιππος, ὁ Δημόκριτος, ὁ Ἀντιφῶν) :

ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Ἀεροβατῶ καὶ περιφρονῶ τὸν ἥλιον. ΣΤΡΕΨΙΑΔΗΣ. Ἐπειτα ἀφ' ὑψηλοῦ περιφρονεῖς τοὺς θεοὺς καὶ ὄχι ἀπὸ τῆ γῆ, εἰάν θέλῃς νὰ τοὺς περιφρονῆς ; ΣΩΚ. Διότι, εἰάν ἕκαμα ἄλλως δὲν θὰ ἀνεκάλυπτα τὰ ἀστρονομικὰ πράγματα, ἐκτὸς εἰάν ἀναρτοῦσα τὸ νόημα ἀπὸ τὸν ὅμοιον ἀέρα καὶ ἀνεμείγνυα μὲ αὐτὸν τὴν διαυγῆ σκέψιν· εἰάν δὲ εὐρισκόμενος χάμω ἐξέταζα τὰ ἄνω ἀπὸ κάτω, δὲν θὰ τὰ εὕρισκα ποτέ· διότι ἐξ ἀντιθέτου ἡ γῆ βιαίως τραβάει πρὸς τὸ μέρος τῆς τὴν ὑγρασία (τὸν ἀχνὸ) τῆς σκέψεως. Ἀκριβῶς δὲ τὸ ἴδιο παθαίνουν καὶ τὰ κάρδαμα. ΣΤΡΕΨ. Τί λές ; Ἡ σκέψις τραβάει τὴν ὑγρασία εἰς τὰ κάρδαμα ; Ὁ Δῖνος (ὁ στρόβιλος) βασιλεύει, ἀφοῦ ἔδιωξε τὸν Δία. ΦΕΙΔΙΠΠΙΔΗΣ. Πῶ - πῶ, τί μωρολογεῖς ; ΣΤΡΕΨ. Μάθε ὅτι τοῦτο ἔτσι εἶναι. ΦΕΙΔ. Ποιὸς τὰ λείει αὐτά ; ΣΤΡΕΨ. Ὁ ἀπὸ τῆ Μῆλο καταγόμενος Σωκράτης καὶ ὁ Χαιρεφῶν, ὁ ὁποῖος ξέρει νὰ ἀνα-

γνωρίζη καὶ τὰ ἴχνη τῶν πατημάτων τῶν φύλλων. ΣΩΚΡ. Ὦ δέσποτα βασιληᾶ, ἀμέτρητε Ἀέρα, ποὺ κρατᾶς τὴ γῆ μετέωρο.

225 ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Ἀεροβατῶ καὶ περιφρονῶ τὸν ἥλιον.

ΣΤΡΕΨΙΑΔΗΣ. Ἐπειτ' ἀπὸ ταρροῦ τοὺς θεοὺς περιφρονεῖς ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῆς γῆς, εἶπερ ; ΣΩΚ. οὐ γὰρ ἂν ποτε ἐξηῦρον ὀρθῶς τὰ μετέωρα πράγματα, εἰ μὴ κρεμάσας τὸ νόημα καὶ τὴν φροντίδα λεπτήν καταμείξας εἰς τὸν ὅμοιον ἀέρα· εἰ δ' ὦν χαμαὶ τᾶνω κάτωθεν ἐσκόπουν, οὐκ ἂν ποθ' ἠῦρον· οὐ γὰρ ἀλλ' ἢ γῆ βία ἔλκει πρὸς αὐτὴν τὴν ἰκμάδα τῆς φροντίδος. πᾶσχει δὲ τ' αὐτὸ τοῦτο καὶ τὰ κάρδαμα.

230

235 ΣΤΡΕΨ.

τί φῆς ;

ἢ φροντὶς ἔλκει τὴν ἰκμάδα εἰς τὰ κάρδαμα ;

828 ΣΤΡΕΨ.

Δῖνος βασιλεύει τὸν Δί' ἐξεληλακῶς.

ΦΕΙΔΙΠΠΙΔΗΣ. αἰβοῖ, τί ληρεῖς ; ΣΤΡΕΨ. ἴσθι τοῦθ' οὕτως ἔχον.

930 ΦΕΙΔ.

τίς φησι ταῦτα ; ΣΤΡΕΨ. Σωκράτης ὁ Μήλιος καὶ Χαιρεφῶν ὅς οἶδε τὰ ψυλλῶν ἴχνη.

264 ΣΩΚΡ.

ὦ δέσποτ' ἀναξ, ἀμέτρητ' Ἀήρ, ὅς ἔχεις τὴν γῆν μετέωρον...

Ἀλλὰ καὶ ἑκατὸν περίπου ἔτη μετὰ τὴν πρώτην παράστασιν τῶν Νεφελῶν, ἢ ὅποια ἔγινε τῷ 415 π.Χ., ἐξακολουθεῖ ἔντονος ἡ ἀπήχησις τῆς θεωρίας τοῦ Διογένους περὶ τοῦ ἀέρος, ὡς τοῦ μόνου πνευματικοῦ καὶ ὕλικου στοιχείου τῶν ὄντων, ὡς συνάγεται καὶ ἐκ σωθέντος ἀποσπάσματος (ἀριθμ. 91) τοῦ κωμικοῦ Φιλήμονος : « Ἐγὼ εἶμαι αὐτός, ὁ Ἀέρας, ποὺ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸν ὀνομάσῃ καὶ Δία. Ἐγὼ δέ, πράγμα ποὺ εἶναι ἔργον τοῦ θεοῦ, εἶμαι παντοῦ, ἐδῶ στήν Ἀθήνα, στήν Πάτρα, στή Σικελία, σ' ὅλες τίς πόλεις, σ' ὅλα τὰ σπῖτια, μέσα σ' ὅλους σας· δὲν ὑπάρχει τόπος, ὅπου νὰ μὴ ὑπάρχη Ἀέρας· ὁ Ἀέρας δὲ παρὼν παντοῦ, κατ' ἀνάγκην τὰ ξέρει ὅλα, ἀφοῦ εἶναι πανταχοῦ παρὼν » :

..., οὗτος εἶμ' ἐγώ,

Ἀήρ, ὃν ἂν τις ὀνομάσειε καὶ Δία.

ἐγὼ δ', ὁ θεοῦ ἔστιν ἔργον, εἰμὶ πανταχοῦ,
ἐνταῦθ ἐν Ἀθήναις, ἐν Πάτραις, ἐν Σικελία,
ἐν ταῖς πόλεσι πᾶσαισιν, ἐν ταῖς οἰκίαις
πᾶσαις, ἐν ὑμῖν πᾶσιν· οὐκ ἔστιν τόπος,
οὐ μὴ ἔστιν Ἀήρ· ὁ δὲ παρὼν ἀπανταχοῦ
πάντ' ἐξ ἀνάγκης οἶδε πανταχοῦ παρὼν.